

7.6.2002
Kristiina Hormia-Poutanen
Eeva Laurila

KUSTANNUSTENJAKO KONSORTION SISÄLLÄ JA YLIOPISTOJEN KESKITETYN RAHOITUKSEN RAHOITUSMALLIN TARKISTUS

Kustannustenjakoa pohtineen työryhmän ehdotus koostuu seuraavista osista:

- A. Kustannustenjakon konsortion sisällä - periaatteet
- B. Mallilaskelmien perustelut
- C. Yliopistojen keskitetyn rahoitusmallin tarkistus

A. KUSTANNUSTENJAKO KONSORTION SISÄLLÄ - PERIAATTEET

1. Tausta

Konsortion sisäisen kustannustenjaon tarkistus koskee yliopistoja, ammattikorkeakouluja ja tutkimuslaitoksia. Yleiset kirjastot jätetään tässä vaiheessa uudistuksen ulkopuolelle, koska elektronisen aineiston hankinta yleisille kirjastoille on vasta alussa ja hinnoitteluperusteet toiset kuin konsortion muilla jäsenillä.

Kustannusten jaon tarkistus koskee pääasiassa kokotekstiaineistoja, joissa on suurimmat vääristymät.

FinELib-konsortion sisäinen kustannustenjakon perustuu tällä hetkellä pääsääntöisesti kustantajien antamaan hinnoitteluun. Erityisesti painettujen lehtien tilauskantaan perustuva hinnoittelu on osoittautunut ongelmalliseksi. Sellaiset organisaatiot, joilla sopimusta solmittaessa on ollut paljon painettujen lehtien tilauksia, maksavat jatkuvasti korkean hinnan aineistoista, vaikka aineistojen käyttöaste tai merkittävyys organisaatiolle olisi muuttunut konsortion perustamisen jälkeen. Toisaalta, joillakin organisaatioilla painettujen lehtien tilauksia on ollut hyvin vähän, mutta elektronisen aineiston käyttö on vilkasta. Alhaisin hinta, jolla aineiston on voinut saada käyttöönsä, on tällä hetkellä joissakin sopimuksissa niin pieni, ettei se korreloi aineiston käytön tai merkittävyyden kanssa.

Kustannustenjaon pohdinta ja uusien jakomallien kehittäminen on lähtenyt liikkeelle konsortion aloitteesta. Aineistojen kustannustenjakoa on pohtinut työryhmä, johon ovat kuuluneet:

- Kristiina Hormia-Poutanen, pj.
- Sinikka Luokkanen, Helsingin yliopiston Kumpulan tiedekirjasto
- Irma Pasanen, Teknillisen korkeakoulun kirjasto
- Annikki Roos, Kansanterveyslaitos
- Maria Schröder, Svenska Handelshögskolans bibliotek
- Iris Tahvanainen, Espoon-Vantaan teknillinen ammattikorkeakoulu
- Eeva Laurila, sihteeri

Työryhmä on aloittanut työnsä 21.1.2002 ja kokoontunut 7 kertaa.

Tyypilliset kustannusten jakomallit ovat tällä hetkellä:

- painettujen lehtien tilauskantaan perustuva hinnoittelu
- käyttäjämääriin perustuva hinnoittelu
- perushintaan + yhtäaikaisten käyttäjien hintaan perustuva hinnoittelu
- organisaatioiden jako eri hintakategorioihin

Joissakin tapauksissa FinELib on saanut kansallisen hinnan (IEL, EBSCO), joka on pitänyt jakaa konsortion jäsenten kesken.

2. Kustannustenjaon periaatteet

I YLEISET PERIAATTEET

Tasapuolisuus

Uuden kustannustenjakomallin avulla pyritään jakamaan kustannukset konsortion sisällä mahdollisimman oikeudenmukaisesti. Tällöin kunkin jäsenen osuus kustannuksista määräytyy tiettyjen tarkkaan valittujen, faktoihin perustuvien ja läpinäkyvien kriteerien mukaan.

Tasapuolisuutta arvioitaessa vertailukohtana ei voi olla nykytilanne, vaan on tarkasteltava kokonaisuutta olemassa olevien faktojen perusteella.

Perustuu faktoihin

Mallin on perustuttava faktoihin, jotka on helppo tarkistaa. FinELib kokoaa kustannustenjaossa käytettävät tiedot web-sivustolleen ja ylläpitää niitä.

Yksinkertaisuus ja läpinäkyvyys

Mallin on oltava mahdollisimman yksinkertainen, ymmärrettävä ja helposti kuvattavissa oleva. Kustannustenjakoon liittyvät laskelmat on voitava tuottaa kohtuullisella työpanoksella.

Aineistot kunkin organisaation tarpeen mukaan

Nykyisissä aineistokonsortiossa on mukana organisaatioita, jotka ovat ottaneet aineiston käyttöön kokeilumielessä tai sopivamman aineiston puutteessa. Joissakin tilanteissa hyvin alhainen hinta on johtanut konsortioon liittymiseen. Kustannustenjakomallia uudistettaessa hyväksytään se, että osa organisaatioista tulee jättäytymään joidenkin aineistokonsortioiden ulkopuolelle maksuosuuksien muutoksesta johtuen.

II REUNAEHDOT

Kustannustenjakoa tarkistetaan sopimusten uudistusvaiheessa

Konsortion sisäistä kustannustenjakoa tarkistetaan sopimuksia uudistettaessa, ei kesken sopimuskauden.

Kustannustenjaon uudistuksista sovitaan tapauskohtaisesti

Kustannustenjakoa uudistetaan asteittain, noin 2-4 aineistoa vuosittain. Aineistoista, joita uudistus koskee, sovitaan tapauskohtaisesti konsortion jäsenten kanssa.

Kustannustenjaon uudistus ei koske kaikkia sopimuksia, esim. hintakategorioihin perustuvaan hinnoitteluun (mm. Proquest, JSTOR) ei ole tarpeen tehdä muutoksia. Yliopistojen osalta kuullaan yliopistokirjastojen johtajia johtajien kokouksissa, ammattikorkeakoulujen osalta ammattikorkeakoulujen kirjastoyhteistyökonsortion johtoryhmää ja tutkimuslaitosten osalta tutkimuslaitosten ad hoc -ryhmää.

Minimi- ja maksimihinnat

Kullekin aineistolle määritellään minimihinta, joka on "sisäänpääsymaksu" aineistokonsortioon. Minimihinnan määrittelyssä käytetään lähtökohtana samoja määrittelyperusteita eli laskentamekanismia kuin muiden hintojen laskennassa. Minimihinta ei kuitenkaan voi olla pienempi kuin kustantajan antama minimihinta.

Maksimihinta ei saa ylittää sitä hintaa, minkä organisaatio maksaisi, mikäli se solmisi sopimuksen yksinään. Maksimihinnan vertailukohtana käytetään kokonaishintaa, joka sisältää organisaation maksaman osuuden ja mahdollisen OPM:n subventio-osuuden. Maksimihintaa määriteltäessä on otettava huomioon myös organisaation saaman tietosisällön laajuus. Monissa tapauksissa jäsen tai sen osa (esim. laitos) saisi pääsyn rajoitettuun aineistovalikoimaan, kun konsortion jäsenenä se on oikeutettu laajempaan aineistotarjontaan. Tällöin maksimihinta ei ole suppean aineistopakettin hinta.

Uusissa aineistoissa otetaan käyttöön uudet jakoperusteet ensimmäisestä kaudesta lähtien

Uusissa aineistoissa pyritään ottamaan käyttöön uudet kustannustenjakoperiaatteet heti ensimmäisestä kaudesta lähtien. Tämä helpottaa työskentelyä tulevaisuudessa, koska olemassa olevia hinnoitteluja ei tarvitse muuttaa.

3. Mallissa käytettävät muuttujat

a. Nykyiset sopimukset

Kustannustenjakotyöryhmä ehdottaa mallia, joka perustuu kolmeen muuttujaan:

- opiskelijamääriin (FTE-lukuina)
- opettaja- ja tutkijamääriin (FTE-lukuina)
- tulostettujen artikkeleiden määrään

Jokaisella muuttujalla on oma painoarvonsa laskukaavassa, jonka tuloksena saadaan kunkin organisaation maksuosuus. Tutkimuslaitosten osalta käyttäjämäärissä sovelletaan pelkkiä tutkijamääriä. Kyseisten muuttujien valintaan on vaikuttanut mm. se, että niiden on oltava kaikkien saatavilla, mahdollisimman yksiselitteisiä ja kohtuullisella työmäärällä saatavia.

Malleissa ei käytetä tieteenaloittaisia KOTA-lukuja, koska tutkimuslaitoksilla näitä lukuja ei ole ja ammattikorkeakoulujen puolella KOTA-luvut eivät ole julkisia.

FinELib kokoaa konsortion jäseniä koskevat FTE-luvut web-sivustoilleen, jolloin ne ovat kaikkien saatavilla. FTE-luvut ovat julkisia ja puolueettomia ja tukevat näin läpinäkyvyyden periaatetta. Yksittäistapauksissa, mikäli muuta ratkaisua ei löydy, voidaan käyttää KOTA-lukuja.

b. Uudet sopimukset

Uusissa sopimuksissa käyttötilastoja ei ole käytettävissä. Käyttötilastojen sijaan kaavaan otetaan painettujen lehtien tilauskannan arvo.

- opiskelijamääriin (FTE-lukuina)
- opettaja- ja tutkijamääriin (FTE-lukuina)
- painettujen lehtien tilauskannan arvo

B. MALLILASKELMIEN PERUSTELUT

1. Aineistot

Aineistot, joihin uutta kustannustenjakomallia ehdotetaan sovellettavaksi ovat:

- ACS (American Chemical Society)
- EBSCO Host (Academic Search Elite tai BusinessSource Elite)
- MCB Emerald

Aineistot edustavat vuonna 2002 uudistusvuorossa olevia kokotekstiaineistoja (liitteet 1-3). Liitteessä 4 on esitetty yhteenveto maksuosuuksien muutoksista eri organisaatioissa. Uusista, neuvottelujen alaisista aineistoista mallia ehdotetaan sovellettavaksi Kluwer- ja Wiley -aineistoihin.

2. Muuttujat, niiden painoarvot ja tilastointivuosi

Laskentamallin pohjana on käytetty kolmea muuttujaa, joiden painoarvoina on käytetty seuraavia arvoja ja tilastointivuosia:

Muuttuja	Painoarvo	Tilastointivuosi
Opiskelijoiden lukumäärä FTE-lukuna	0,1	edeltävä vuosi (2001, AMK:iden osalta v. 2000)
Tutkijoiden ja opettajien lukumäärä FTE-lukuna	0,3	edeltävä vuosi (2001, AMK:iden osalta v. 2000)
Tulostettujen artikkeleiden lukumäärä	0,6	edeltävä vuosi (v. 2001)

Tutkimuslaitosten osalta sovelletaan käyttäjämääränä tutkijoiden / asiantuntijoiden FTE-lukua, jonka painoarvona on 0,4.

FTE (Full time equivalent, FinELibin laskemat FTE-luvut. ks.

<http://www.lib.helsinki.fi/finelib/toiminta/index.html>)

3. Mallin laskukaava

Laskukaava on muotoa:

$$\begin{aligned} & (0,1 * \text{organisaation opiskelijamäärä} / \text{opiskelijamäärä} + 0,3 * \text{organisaation} \\ & \text{opettaja- ja tutkijamäärä} / \text{opettaja- ja tutkijamäärä} + 0,6 * \text{organisaatiossa} \\ & \text{tulostettujen artikkeleiden määrä} / \text{tulostetut artikkelit}) * \text{koko konsortion} \\ & \text{kokonaiskustannukset} \\ & = \text{organisaation maksuosuus} \\ & \\ & = \text{summa} \end{aligned}$$

Kaavassa suhdelukuina (-merkillä varustetut luvut) on käytetty koko konsortion käyttäjä- ja käyttömääriä. Organisaatioiden saamat suhdeluvut on kerrottu koko konsortion kokonaiskustannuksilla.

4. Siirtyminen mallin mukaisiin maksuosuuksiin

Siirtymistä mallin mukaisiin uusiin maksuosuuksiin tasoitetaan muutosrajoittimilla. Yksittäisen organisaation maksuosuus saa nousta kerrallaan korkeintaan 90 % tai laskea 25 %. Kunkin aineiston kohdalla noudatetaan koko sopimuskauden ajan näin rajoitettuja maksuosuuksia. Seuraavaa sopimuskautta varten lasketaan uudet maksuosuudet käyttäen pohjana edellisen kauden maksuosuuksia ja edellä mainittuja muutosrajoittimia. Muutosrajoittimia sovelletaan, kunnes organisaatioiden maksuosuudet vastaavat mallin antamia arvoja. Tähän kuuluu aineistosta riippuen yleensä 1-3 sopimuskautta.

5. Maksimi- ja minimihinnat

Kullekin aineistolle asetetaan maksimi- ja minimihinta, jonka yli tai ali minkään organisaation maksuosuus ei saa mennä. Maksimihinta on hinta, jonka organisaatio joutuisi maksamaan, jos se hankkisi aineiston yksin ilman konsortiota vähennettynä 10 prosentilla. Minimihinta on konsortion "sisäänkäsymaksu", joka ei voi olla pienempi kuin kustantajan antama minimimaksu ottaen huomioon mallin antamat arvot ja valuuttalaji. Aineistojen tämän hetkiset minimihinnat on esitetty liitteessä 5. Mallilaskelmissa on käytetty seuraavia arvoja:

Aineisto	Minimihinta	Maksimihinta
ACS	1000 USD	20 000 USD
EBSCO	1000 USD	36 000 USD
MCB	800 GBP	23 000 GBP

6. Maksuluokat

Mallin mukaiset maksuosuudet pyöristetään maksuluokkiin. Mallilaskelmissa ACS ja MBC on pyöristetty viidensadan tarkkuudella, EBSCO tuhannen tarkkuudella.

C. YLIOPISTOJEN KESKITETYN RAHOITUSMALLIN UUDISTUS

Yliopistojen keskitetyn rahoituksen osuutta esitetään muutettavaksi monitieteisen aineiston osalta vähitellen siten, että keskitetyn rahoituksen osuus laskisi 80%:sta 70%:iin.

Yliopistojen keskitetyn rahoituksen osuutta esitetään laskettavaksi oheisen taulukon mukaisesti: (taulukko poistettu www-sivuilta 16.7.2004)